

Eeuwige kruisbestuiving

Louise O. Fresco

Bevruchting tussen wetenschap en kunst gaat om een staat van verhoogde alertheid, gevoed door beelden en ideeën, soms nauwelijks traceerbaar

Bevruchten wetenschap en kunst elkaar? Wat een vraag! Het makkelijkste antwoord – ja! – is meteen het grootste cliché. Het ligt voor de hand om iets te beweren als: wetenschap en kunst lijken op elkaar want ze worden ondernomen door kritische en creatieve geesten die hun eigen kompas volgen. Zowel wetenschap als kunst streeft schoonheid, elegantie en harmonie na. En omdat ze op elkaar lijken, bevruchten ze elkaar over en weer. Maar in zijn algemeenheid is dat onzinnig. Er zijn zoveel vormen van kunst, zoveel wetenschappelijke disciplines, zoveel persoonlijkheden. Wetenschap is vaak rommelig en onaf (en kunst soms ook). En wat is bevruchting nu eenmaal? Inspiratie, kopiëren, vervormen? En waar vindt die bevruchting plaats: tussen gebieden? Tussen mensen, of binnen dezelfde geest?

Mijn indruk is dat meer kunstenaars geïnspireerd worden door de wetenschap dan omgekeerd. John Adams componeert een opera over Doctor Atomic, Rembrandt schildert De anatomische les van Dr. Nicolaes Tulp. De kruis-bestuiving kan dus letterlijk zijn, het thema van de kunst zelf, zoals ook in De ontdekking van de hemel van Harry Mulisch waarin de astronomie figureert. Maar ook indirect, bijvoorbeeld in de weerspiegeling van de nietigheid van de mens die de elementaire deeltjes en de evolutie oproepen. Omgekeerd werkt het niet zo concreet, een kernfysicus die in zijn onderzoek echt iets heeft aan de harmonieleer zal moeilijk te vinden zijn. Hoewel, er is een fraai onderzoekje van voedingsdeskundigen die op basis van afbeeldingen van Het laatste avondmaal schattingen maakten van hoe, door de eeuwen heen, de hoeveelheid eten op tafel en het gewicht van de apostelen toenamen. En er zijn natuurlijk al die chemici die onderzoek doen aan schilderijen. De bevruchting is optimaal, zou je kunnen zeggen, bij mensen die kunst en wetenschap in één persoon verenigen: Leo Vroman werkt aan eiwitten en dicht erover (We are written proteins). Maar dat is eerder zelfbestuiving.

Toch, op een moeilijk grijpbare manier, bestaat er iets als bevruchting. Niet altijd is het letterlijk zo dat een beeldhouwwerk, een toneelstuk of een aria een concrete aanleiding vormt. Inspiratie is vooral subtiel. Het is niet zo dat ik, als ik weer eens het schitterende Miserere mei van Gregorio Allegri hoor, bedenk hoe we de humanitaire hulp beter kunnen organiseren. Kruisbestuiving gaat veeleer om een staat van verhoogde alertheid, gevoed door beelden en ideeën, soms indirect, soms nauwelijks traceerbaar. Als onderzoeker, als schrijver en als passieve genietter van kunst ervaar ik voortdurend dat wetenschap en kunst op een zelfde continuüm liggen. Dat continuüm openbaart zich als ik tijdens een concert ineens een idee krijg voor een wetenschappelijk vraagstuk waar ik mee worstel, of tijdens een wetenschappelijke discussie denk: hé, dit gaat over mijn nieuwe roman. In mijn nieuwste boek heb ik talloze schilderijen opgenomen, omdat ze iets zeggen over hoe wij naar voedsel en de natuur kijken – en waarschijnlijk ben ik ook zelf daardoor anders gaan kijken. Meestal verloopt het proces van bevruchting associatief.

Stel, je bent onderzoeker en je wilt die kruisbestuiving echt bestuderen, hoe pak je dat aan? Je nulhypothese stelt dat er géén bevruchting is, maar hoe bewijs je de afwezigheid ervan? Lastig. Je kunt beginnen met een enquête onder een steekproef van kunstenaars, al is het verzinnen van vragen geen sinecure. Hoe direct moet je zijn? 'Bent u, Anish Kapoor, bij het maken van Sky Mirror of Cloud Gate beïnvloed door a) de mechanica, b) de topologie, c) de satellietnavigatie, d) perspectiefvertekeningen in het menselijk oog, en e) geen van alle?' Hiermee vang je niet de vage associaties die wetenschap in het brein van de kunstenaar oproept. En omgekeerd, hoe vraag je aan

onderzoekers of, en zo ja, welke kunst een inspiratie is? De Duitse chemicus August (Friedrich) Kekulé, beroemd om zijn ontdekking van de chemische structuur van benzeen (een ring), zou zijn ingeving gekregen hebben door te staren naar vlammen in de haard. Maar misschien had hij daarvoor wel Dante gelezen over de wielen en vlammen van de hel (*ntorno a li occhi avea di fiamme rote*) of de ingewikkelde schakels van de ketting gezien op het beroemde schilderij Duitse vrouw uit Venetië (1507) van Dürer.

Als een enquête geen uitweg biedt, dan blijft voor de onderzoeker het experiment open. Zet een onderzoeker en een kunstenaar bij elkaar, even schudden, en zie wat er gebeurt. Laten ze zich kruisbestuiven? Worden ze daardoor betere wetenschappers en kunstenaars? Enfin, u begrijpt wel hoe ongrijpbaar de ogenschijnlijk logische veronderstelling van kruisbestuiving tussen kunst en wetenschap is. Goed onderzoek vraagt altijd om een algemene theorie. Die hebben we niet, en we krijgen die misschien wel nooit. Dat is ook niet erg. Het belangrijkste is dat als je ergens intensief mee bezig bent alles relevant en inspirerend lijkt, al is het moeilijk om dat ongrijpbare proces in woorden te vangen. Dat is waar het bij kruisbestuiving om gaat, om eeuwige inspiratie, om niet-aflatende creativiteit, die geheimzinnige hybride van wetenschap en kunst.